

רקע:

הסיפור מתאר סדרה של אירועים המתרחשים בפרק זמן של שבועיים בערך, ומבגרים בבת אחת את הגיבור של הסיפור - "זוריק" הקטן שצומח וגדל להיות "יזהר". הסיפור מסופר מנקודת מבט מפוכחת של נער המתאר בגוף ראשון את יחסיו המורכבים עם ההורים שרבים זה עם זה, בעוד הוא עד אילם למניפולציות ולתככים בתוך המשפחה. הוא מפרט בכנות על יחסיו הקרובים עם הסב, עם חאלד ועם הצב "פטרו", כאשר בסיום ההתרחשויות בסיפור הוא נאלץ להיפרד מכולם.

במהלך הסיפור הילד נחשף לצביעות של עולם המבוגרים ולבגידות מצד הקרובים לו ביותר. הוא מגלה כי אביו בוגד בסבו ובלחץ האם מסכים לשלוח אותו לבית אבות, דבר הממחיש את מותו. האם בוגדת פעמיים: לאחר ש"נפטרה" מן הסב היא מנהלת רומן אסור עם חאלד, חברו הערבי ואיש אמונו של הילד.

זוריק סופג מכה משולשת: הוא מאבד את סבו האהוב ואת האמון שנתן באמו ובחאלד. ככל הנראה מדובר בשבר שהוא חסר תקנה. ההתבגרות שלו היא מהירה וכואבת מאחר שאיבד את כל העוגנים שהיו לו בזה אחר זה. הסיפור נחתם בהתפכחות וחוסר אונים. מכאן ואילך הקורא מוזמן להמשיך ולתאר בינו לבין עצמו כיצד יתמודד יזהר עם הקשיים הניצבים בפניו וכיצד יעצבו המאורעות המתוארים בסיפור את מהלך חייו ודמותו כאדם בוגר.

המסגרת העלילתית:

בשלוש השורות הראשונות של הסיפור נמסר לנו לפיו חאלד הבטיח לפטרו נקבה אבל שבועיים לאחר מכן הסבא נעלם והמשטרה מחפשת אחריו.

אחרי מידע זה בעצם ישנה חזרה שבועיים אחורה בסיפור לנקודה של ריב בין ההורים ("אנאלפסיס" = גלישה לעבר). פתיחה זו של הסיפור מהווה את הליבה - ה"לאבה" המשפחתית מבעבעת ועתידה להתפרץ בקרב - זהו רמז מטרים לבאות. בסצנה זו ניכרים יחסי הכוחות בבית: האם "מצפצפת" על הירושה ומחפשת לסבא "בית אבות הגון" (יש אירוניה בכך שהיא מתיימרת לנהוג בהגינות). האב משפיל את עיניו. הוא מגן על הילד שמגיע עם הצב ואילו האם מתלוננת על הניקיון - אירוניה נוספת מפני שהיא מתיימרת לטוהר וניקיון אך בפועל היא נוהגת בצורה "מלוכלכת". רקבון הירקות המוזכר הוא רמז לחיי הנישואים ה"רקובים".

הדמויות העיקריות - דרכי אפיון והתנהגות:

• יזהר הילד - זוריק (סיומת שמו מביעה הקטנה שלו - לא רק שהוא צעיר אלא מנסים להקטינו עוד יותר). הוא נקלע לשיחות של מבוגרים, לאוירה עוינת בבית. הוא נחשף לדיבורים על כספי ירושה, שיכון הורה בבית אבות, המתח והיחסים העכורים בין ההורים. הסיפור נמסר מנקודת מבט של ילד וניתן להצביע על כמה מאפיינים הנגזרים מכך:

1. תשומת לב לפרטים הקטנים - תיאורים רבים של תנועות ותנוזות קטנות של ההורים. בסצנות אלו הילד צופה על עולם המבוגרים בסקרנות, פליאה ואי הבנה, הוא בעל הקשבה אובססיבית והגיון בריא של נער בתחילת ההתבגרות שלו.
2. הבטחות לא ממומשות - הילד נוטה לתפוש את המבוגר כדמות אמינה וסמכותית, המבוגר יודע הכל והוא כמעט "כל יכול". הוא נותן אמון מלא בדברי המבוגרים ונתלה במילים הנאמרות בכלל ובהבטחות בפרט. תקופת ההתבגרות היא בין היתר תקופה של התפכחות מחלומות וההבנה שלא הכל הוא "שחור ולבן". גם ההורים הם אנשים עם חולשות, לא צריך להאמין לכל דבר שהם אומרים. המעבר לעולם המבוגרים כרוך בשבר גדול ואובדן התמימות. ההבטחות שלא מתממשות לאורך הסיפור חורצות צלקות בנפש הילד וזה מבגר אותו.

- ההבטחות שלא מומשו- הנקבה לפטרו, שליחת הסב לבית אבות ל"תקופת ניסיון של חודש".
3. אכזבות- אמא מסרבת להכניס את הצב, הכינוי "זוריק"- רק כאשר האם צריכה משהו, הסבא נלקח לבית אבות, האם עם חאלד- אכזבה מהאם ומחאלד.
  - לאורך הסיפור הילד חוזר שוב ושוב על דברי המבוגרים. הילד הוא מעין "רשמקול" רגיש שקולט את הדברים הנאמרים סביבו ומדקלם אותם כהויתם.
  4. חוסר איפוק ואובדן שליטה- חלק גדול מההתבגרות שלו היא ההבנה שלא יקבל "הכל" ו"עכשיו". לפעמים הוא חייב להתפשר ולגלות איפוק. הוא מפגין לאורך הסיפור אבדן שליטה בכך שהוא צועק.
  5. חוסר טאקט- הצעקות במדרגות, הצעקות לפטרו, הצעקות על האם.
  6. דמיון ומעוף- הוא מדמיון את חייו של הסבא בבית האבות, הוא חושב שאם לפטרו יהיו ילדים הוא יוכל לקנות לסבא קסקט חדש, הוא חושב שאולי הסבא יכול לטפס לחלון שלהם.
  7. תמימות ילדית- בכך שמציע לסבא לעבור לגור אצלם, ומכין לו מקום.
  8. חוסר יכולת להבין דברים מופשטים, הבנת הדברים כפשוטם- הוא חושב על התפוררות הסב כהתפוררות פיזית, הוא לא מבין על מה הבחורה לוקחת כסף מחאלד וחושב שחמישים ש"ח זה הרבה, הוא מפחד שבבית האבות יצעקו על הסבא כדי שישתה כמו שצריך, הוא לא מבין איך הסבא יכול להתנתק מהצל של עצמו, הוא לא מבין מה פשר ה"מנוחה" של הסב כאשר האם מבשרת לו על מותו.
  9. בריחה והסתתרות.
  10. שקרים ילדותיים- הוא משקר שהצב עשה את צרכיו כי רוצה שיטייל על הרגל של הסבא.
  11. מאפיינים של התבגרות- יזהר מגלה מרדנות בכך שמנסה להתמרד באם אבל מצד שני ניתן לראות אצלו גילויים של נדיבות והתחשבות באחר שמעידים על התנהגות בוגרת ואחראית יותר. (הוא מסדר לסבא מיטה ומגירות). האירוע שמבטא את ההתבגרות של זוריק יותר מכל: שילוח הצב לחופשי- ההתבגרות של זוריק נבנית לאורך הסיפור ומשתקפת בהתנהגותו כלפי הצב "פטרו". בהתחלה הוא מביא אותו הביתה ומתחנן להוריו שירשו לו לשמור אותו. הוא גוזר "חלונות" בקרטון של הצב ומספר כי סידר לו קוביות של עגבניה כמו בשריון של הצב.
  - הוא נקשר אל פטרו ומטפל בו במסירות, הוא מעוניין לשמוע מסבו סיפורים על צבים ולוקח איתו את פטרו כשהוא הולך לחאלד. כאשר נודע לו כי מצאו את הסב הוא ישר רץ לשתף אותו.
  - רק בתוך החבית כאשר הוא מסתתר ולוקח איתו את פטרו למעשה מתרחשת ההתבגרות שלו- הוא נכנס אליה כילד ויוצא כנער. זוהי חוויה מכוונת מבחינתו. השתייה בחבית מטאפורית למות הילדות של זוריק (מתוארת "השחרה" של פתח החבית). האקט של שילוח החיה הוא סמל להתבגרות- הילד מתגבר על נטייתו להצמד אל הצב ומעדיף את טובת החיה על פני טובתו האישית. הבגרות מתבטאת בראיה רחבה החורגת מגבולות ה"אני" הפרטי.
  - מציאת הקול- זוריק "מוצא את קולו" כדמות. לזוריק הילד בתחילת הסיפור יש קול של ילד אבל בסוף הסיפור הוא מוצא בתוכו את הקול הבוגר, הצרוד ש"מגיע ממקום עמוק מתחת לגרון"- האובדן של הסבא, הצב והאמון בחאלד ובאם הופכים את "זוריק" ל"יזהר". בניגוד לפעמים הקודמות שבהן צעק על האם בצורה ילדותית, הוא ניצב מולה בסוף הסיפור כגבר צעיר- היא מביטה בו בתדהמה, שומעת את גוון קולו הבוגר ומבינה שאינו "זוריק" יותר. העיניים "הפצועות" של האם משקפות את הנפש הפגועה.
  - באופן אירוני חל היפוך בכך שהילד הוא הפועל והאם וחאלד הם הפגיעים והשבירים. הסיפור נחתם בשבר בין האם לבנה כאשר הדימוי לגולה השבורה מזכוכית מרמז על שבר שהוא חסר תקנה.
- האם- האם חסרת השם היא הדמות הדומיננטית בבית. היא וה"מעשה המביש" שלה עומדים במוקד הסיפור. היא מכוונת את מכלול האירועים בסיפור דרך אמצעים מניפולטיביים שמצלקים את לבו של זוריק/יזהר ומבגרים אותו: היא נפטרת מהסבא ולאחר מכן מועלת באמונו ביחסיה עם חאלד. ניתן לומר כי הפואנטה של הסיפור היא התבגרותו של הילד כתוצאה מחשיפת טבעה האמיתי של האם. האם מאופיינת ע"י הצבע הלבן של אצבעותיה ונעליה. היא מאופיינת כאישה שאוהבת את עצמה. תמיד כואב לה הראש והיא לוקה במגרנות. בכל הזדמנות

מסתכלת במראה או במשהו שיכול לשקף לה את פניה היפות. היא אינה מוכנה שהסבא יגור אצלם ומציעה את בית האבות כפתרון עבורו למורת רוחם של האב והילד. היא סוברת כי השהות של סבא בבית תזיק לבנה הצעיר שאולי לא מוכן להתמודד עם זקנתו ומחלתו של הסב ולכן אומרת לו שמוטב שילך לבית אבות שם יש "מומחים לזקנים". היא מעיזה אפילו להאשימו מול האבא (גם הילד שומע) על כך שהוא מסתכל על רגליה ותחתוניה. למעשה האם לא מבינה כלל את הילד. היא לא רצתה חיות בבית וגם לא צב ונראה כי היא תמיד מחפשת משהו להעיר עליו לבן, היא לא מניחה לו. כאשר מתגלים יחסיה עם חאלד זהו למעשה השיא של הכיעור שלה, שמנוגד ליופי החיצוני. בין חאלד לאם יש קרבה שהולכת ומתחזקת לאורך הסיפור. לאחר כמה פעמים שהוא רואה אותה הוא לא מתכווץ, היא מסתובבת לראות אם הוא מסתכל עליה. סיטואציות מסוג אלו מתוארות כמאבק סמוי בין השניים. הוא מנסה למשוך את תשומת לבה והיא מודעת לכך שהוא מתעניין בה ונמשך אליה. הקשר (המיני) ביניהם כל כך בולט שאפילו הילד מציין שהלוואי שהיה יכול לחתוך את ה"קו" שנמתח בין עיניהם. היא הקרבה הוא ביום שבו מוצאים את הסבא- הילד רץ לשתף את חאלד, חברו הטוב ואיש אמונו ומוצא את אמו בתוך הקרון שלו כשביניהם יש קרבה.

דגשים לגבי דמותה של האם-

- היא מאוד חושנית, נשית, אירוטית.

- היא נרקיסיסטית, שקועה בעצמה ובמראה החיצוני שלה, שחצנית.

- היא מחביאה דברים בבידום.

- היא הראתה עניין בחאלד והשתתפה ב"משחק" שלו לא פחות ממנו.

- היא מניפולטיבית- ייתכן שהעלילה על הסב שהציץ על רגליה ותחתוניה.

- היא תקיפה, טקטית, דיפלומטית.

- הרושם החיצוני מאוד חשוב לה והיא מקפידה על כך.

- רק כאשר היא מחפשת את זוריק כל הערב ביום שבו מצאו את הסב ניכרת האמהות הדואגת שלה.

דגשים ספרותיים:

1. כותרת הסיפור "פטר"-

הסיפור נפתח כאשר הילד מגיע עם הצב לביתו. הבחירה דווקא בצב נובעת מכמה סיבות- במישור הריאליסטי- מציאת צד בשדה היא אחד משיאי הילדות ומהווים זיכרון טריוויאלי הנוגע כמעט לכל הילדים. זוהי חוויה ישראלית, ילדותית וקסומה.

במישור הסמלי- הצב הוא חיה "ביתית" ומאופין כנושא את "ביתו" לכל מקום. השריון הוא בית חזק, יציב וקבוע המספק לצב הגנה. הבית הוא עניין מרכזי בסיפור בנוגע לשאלה היכן יש לשכן את הסב. השימוש בצב מאפשר אנלוגיה בין הסבא לצב. להבדיל משריון הצב, "שריון הבית" של המספר נסדק בהדרגה.

2. סמלים בסיפור-

הצב כסמל לביתיות, ההתכווציות של הסב מסמלות חוסר אונים, העיניים הסדוקות של האם מסמלות את דמותה של האם הנסדקת בעיני בנה.

3. מוטיב העיניים כחלון לנפש.

4. רמזים מטרימים-

ברדיו עלתה בתדר מוזיקה ערבית וזה רמז מטרים להתערבותו של חאלד במשפחה. הג'ולות הכחולות שחאלד סיפר עליהן הן רמז לשבר שהולך לבוא בין האם לילד. המיטה של הסבא הייתה ריקה, קרה ומסודרת וזה רמז למותו שהולך לבוא.

5. אנלוגיות-

אנלוגיה בין הסב לצב- הצב הוא יצור איטי, בעל עור מקומט ומתאפיין באריכות ימים. לכן הוא מסמל את הזקנה ומזוהה עם הסב (גם דמיון לשוני "צב" ו"סב"). עבור שניהם הבית מהווה יציבות והגנה. הסב הוא חשוף ופגיע מהרגע שיצא מהבית (כמו צב). לכן הוא מעוניין להישאר בבית שלו, המוכר לו, ולא בסביבה זרה ומנוכרת. שניהם זקנים, לשניהם אין חופש, הם בודדים וללא אישה או "נקבה", שניהם מייצרים לכלוך והיחס אליהם מצד האם הוא שווה- היא לא אוהבת את שניהם ורוצה להיפטר מהר. האב די פאסיבי כלפי שניהם והילד קשור אליהם. השוני בין שניהם הוא שהאם משלימה עם העובדה שהצב חי בבית אבל לא עם הסב. האנלוגיה ממחישה את מצבו הירוד של הסב ואת האופי הרע של האם. יזהר רוצה שהסבא יגור אצלו בחדר ובונה לצב קרטון. בסוף הסיפור שניהם משתחררים.

אנלוגיה בין הילד לסב- שניהם חסרי אונים בקשר למצב שסביבם, שניהם סובלים מיחסה של האם ומאוכזבים מהאב. יזהר מבין היטב את סבו, אוהב אותו ומוכן לעזור לו, גם הסב מרגיש בנוח בחברת הילד. שניהם בורחים כשהמצב קשה.

אנלוגיה בין האם לזונה- שתיהן באות אל חאלד, נזהרות מאוד בדרך, באות במגע איתו. אנלוגיה זו הופכת את האם לזולה למרות שאינה מקבלת כסף. אנלוגיה בין האם ילד- שניהם בורחים אל חאלד כדי לקבל יחס חם.

6. החונכים בסיפור-

ליד יש שני חונכים בסיפור- הסבא וחאלד. החלוקה ביניהם היא ברורה: הסבא חונך את החלקים העליונים והמתורבתים אצל הילד, מעניק לו ידע. אצל חאלד העיסוק הוא בעיקר בחלקים תחתונים ורדודים.

7. אירוניה בסיפור-

- א. האם ה"לא מתלכלכת"- היא מוצגת כלבנה, טהורה, כאשר בפועל נחשפים הצדדים המלוכלכים שלה.
- ב. האם מבקשת לשכן את הסב בבית אבות כדי כביכול לנהוג כלפיו בהגינות.
- ג. האנלוגיה בין הסב לצב- בעוד שהצב זוכה ב"זקנה מכובדת" הסב מבוזה ונעקר מביתו.
- ד. הסב לא הציף בתחתונים והילד נחשף לתחתוניה של הזונה.
- ה. חאלד עובד באתר בנייה אבל במקום לבנות הוא הורס את היחסים בין האמא לבן ואולי גם בין ההורים.
- ו. גופתו של הסבא נמצאת ליד מסילת הרכבת בזמן שהאם נמצאת בקרון של חאלד.

רקע:

סיפור זה הוא האחרון והקצר שבקובץ הספרים "רד משה וסיפורים אחרים". הוא קרוב לוודאי גם החזק והעוצמתי ביותר מביניהם.

העלילה מתרחשת בשלהי שנות השלושים של המאה העשרים. עיקר העלילה הוא סיפור חזרתו "הביתה" של צעיר שחור, ששמותיו מתגוונים במהלך העלילה, אשר גודל ע"י סבתו מולי וורשם בושם בחוותו של קותרס אדמונס. החווה ממוקמת שבעה עשר מיל מג'פרסון, בירת מיסיסיפי, ארה"ב. אותו "כושי" (כך מכונים כל השחורים ברומן) נידון למוות בשיקאגו על רצח שוטר לבן, כשבע שנים לאחר שגורש מהחווה בגין פריצה למחסן של בעל החווה. בסיפור פרקליט המחוז גאוויין סטיבנס ועורך העיתון המקומי וילמות בסיוע חברתה הזקנה של מולי, מיס וורשם, עוזרים לממן לצעיר הכושי לוויה מכובדת בשולי העיר.

העלילה:

הסיפור נפתח ללא כל הקדמה בסצנה שולית כביכול ואנטי דרמטית ה"מפרקת" למרכיבים חיצוניים את דמותו של צעיר שחור המצוי בתא פלדה של הנדונים למוות במדינת אילינוי שבמרכז ארה"ב. הפתיחה משחזרת דו שיח בירוקרטי בין אותו צעיר (מגונדר במראהו), שנדון למוות על רצח שוטר לבן, לבין פקיד במרשם האוכלוסין האמריקאי (תפקידו לרשום מפי הנדון את פרטיו האישיים).

הצעיר השחור מוסר לפקיד את שמו כ"סמיואל וורשם בושם". הפקיד מבולבל וטוען שזה לא השם שהיה לו כשגר בשיקאגו. נראה כי הצעיר חוזר לשם ילדותו שניתן לו ע"י סבתו (שם זה ניתן לו כמחווה לאביה של חברתה הלבנה של מולי, מיס וורשם).

כבר בשלב זה בסיפור, באמצעות הדיאלוג בין השחור חסר המשפחה לבין איש הבירוקרטיה הלבנה, נרמזות בו שתי מגמות מרכזיות: משבר הזהות ומשבר המשפחתיות בחברה ה"כושית" בדרום ארה"ב, ולמעשה בחברה האמריקאית כולה.

חלק מן השחיקה הנפשית של סמיואל מתבטאת באדישות כלפי מה שנראה לסבתו חשוב ומרכזי- "השיבה הביתה".

כל תחילת הסיפור מסופרת מנקודת מבט ניטראלית ומתמקד בהופעתו של ה"כושי" הצעיר- התמקדות המעניקה נפח אמביוולנטי ביחס לדמותו באמצעות חזרה על המילים "יותר מדי". זאת בנוסף להיותו עבריין ורוצח ושני התיאורים הללו חותרים תחת אשליית ההשתלבות של האדם השחור בחברה הבורגנית הלבנה (או ב"חלום האמריקאי"). בסיום הפרק נחתכת אשליה זו בתער חד בתיאור של נעילת הדלת והגעתו של אסיר אחר, גזירת המכנסיים של סמיואל וגילוח הראש.

בסצנה הבאה של הסיפור ההתרחשות היא במשרדו של פרקליט המחוז גאוויין סטיבנס, איש משכיל ומצליח. במשרד פוגשת החשיבה הלוגית הראנציונלית שלו כעורך דין וותיק ומוערך את האינטואיציה הנשית של מולי שבאה לבקש עזרה מן "החוק" באיתור נכדה הנעלם מזה כשש-שבע שנים. כינויה "דודה" בפי סטיבנס, ודימויה לילד הם חלק משיח האדונים הלבן האופייני בדרום ארה"ב ביחס ל"כושים". הוא במהלך השיחה לא יכול להתשחרר מהפטרנליזם (יחס הורי) ביחסו אליה, בשפתו ומבטו ה"לבנים". מגמה זו בולטת עוד יותר בהמשך הסיפור כאשר הוא מנסה למנוע ממנה לדעת את האמת אודות גורלו של נכדה.

הדיאלוג ביניהם הוא במידה רבה דוח שיח של חרשים: דבריה של הזקנה מוזרים ותמוהים, היא שרה, לא ברור איך יודעת על כך שקרה משהו לנכדה, ולא ברורות טענותיה בדבר מכירתו ע"י אדמונס ושהוא בידיים של פרעה. מה שסטיבנס אינו מבין למרות השכלתו הנרחבת הוא שלא מדובר בהזייה של זקנה שדעתה השתבשה עליה אלא באישה "כושית" שלצד חרדתה על גורל נכדה היא חיה שוב ושוב את טראומת העבדות של השחורים בדרום ארה"ב. היא מדברת בשפה ובמושגים שמייצגים באופן סטרוטיפי את הטרואמה הקולטיבית של השחורים

באמריקה. למעשה דבריה הולכים עד לתקופת המקרא עד לסיפוריהם של יוסף ואחיו שמכרו אותו במצרים ולסיפורו של בנימין (שהפך לעבדו של יוסף). מוטיב העבדות הוא זה שעומד בבסיס ההתרחשויות בעבר ובהווה בסיפור.

סטיבנס מתנהל בדבריו כאדם נאור ופועל ככל יכולתו לסייע לזקנה מולי וגם עבור חברתה הלבנה מיס וורשם כדי לערוך הלוויה הגונה- אבל אין הוא יכול להבין את הכוחות ההיסטוריים שפועלים מאחורי הקלעים. אותם כוחות המניעים את המציאות שמפרקת משפחות שחורות ולבנות כאחת.

עבור בעל החווה שגירש את הנער חמש או שש שנים קודם לכן העונש שהטיל עליו היה צודק והוגן, ללא מעורבות של הממסד והחוק. אך בתודעתו של סטיבנס (ושל המספר) מהדהדים במעורפל מעשי הליניץ' הידועים לשמצה שנעשו ע"י אזרחים לבנים ב"פושעים" שחורים תוך שהם נוטלים את החוק לידיהם והופכים עצמם לשופטים ותליינים כאחד. ההמשך היה בלתי נמנע עבור אותו צעיר שחור שהיזדרדרותו לעולם הפשע הייתה צפויה כמו סופו הטראגי. מבחינת סבתו הגלייתו מן החווה משולה למכירת יוסף/בנימין לעבדות וניתוקו הגמור מהמשפחה. גם בהווה הסיפורי בעל החווה לא מוכן לתת יד בהחזרת גופתו של הצעיר.

ברור כי גיבור הסיפור סטיבנס, האיש הלבן, שאין לערער על כוונותיו הטובות, והזקנה השחורה מולי, במידה רבה שונים זה מזה. הפרקליט חי את ההגמוניה האמריקאית הלבנה ואת מושגי הצדק הברורים, האובייקטיביים וההוגנים כביכול. ואילו היא חיה את העוול ההיסטורי בן שלוש מאות השנים של העבדות.

שם הסיפור מסמל לא רק את הסיפור המקראי שבו נשלח משה ע"י ה' למצרים, אלא גם את השיר "שחרר את עמי" שהפך להיות המנון העבדים השחורים בארה"ב. שיר העם המכונן כולל בתוכו את הפזמון החוזר "רד, משה". האזכור המקראי מדגיש באופן חד משמעי את זעקת המחבר להתעוררות מוסרית בקרב החברה האמריקאית. חשוב לציין כי הסיפור לא כולל חלוקה חד משמעית של "רעים" או "טובים" אלא הצגת מציאות מורכבת שבה העוול ואי השוויון החברתי הם סמויים מן העין המערבית וקבורים מתחת לקרקע, למרות כוחם האפקטיבי העצום. הם מביאים לכך שבסיפור השחורים והלבנים "הולכים" בשני מישורים שונים לחלוטין, כמעט מקבילים, והמפגש ביניהם הוא עקום.

הוכחה נוספת לשבר העמוק נמצא גם בסיומו של הספר כאשר מולי דורשת שסיפור נכדה יופיע בעיתון. סטיבנס, שניסה למנוע פרסום זה בתחילת הסיפור, לא מצליח להבין במוחו ה"לבן" למה שמולי תרצה לשמר את זכר בנה ולו לזמן קצר אם אינה יכולה לקרוא.

תביעתה שהסיפור של נכדה יופיע בעיתון היא למעשה תביעה עצומה, בין אם מודעת ובין אם לא, לשוויון חברתי והפסקת הפטרנליזם של האדם הלבן כלפי האדם השחור, שעליו כביכול יש להגן מפני ידיעות מרות. אפילו מיס וורשם שכאמור הייתה חברתה הטובה של מולי וגדלה לצדה כאחות איננה יכולה להבין את המתרחש בנפשה של מולי- היא גדלה כאישה לבנה חופשייה ואילו הוריה של מולי היו עבדי משפחתה של מיס וורשם. כאשר שוב מולי פותחת בקינתה הקבועה של נכדה, מיס וורשם מהסה אותה. גם סטיבנס באותה סיטואציה מנסה להפעיל את "קול ההגיון" ולהסביר למולי שהוא לא מכר אותו עד שהוא מבין שהיא לא יכולה לראות או לשמוע אותו כלל כי היא שקועה בעולם אחר, שלסטיבנס אין בו מקום.

כשסטיבנס קולט את הדברים הוא יוצא מן הבית כמעט בריצה מכיוון שהוא תופס עד כמה אינו שייך להוויה ה"כושית" הטראגית שביסוד הקינה המשפחתית-גזעית המשותפת למולי, אחיה ואשתו השרים יחד את השיר. זהו עוד שלב בהתפתחותו הנפשית הכמעט סמויה של סטיבנס עד להתוודעותו בסוף.

אותו "בנימין" חורג מדמותו הספציפית והחד פעמית של סמיואל ומייצג אולי את כל ה"כושים" שנפלו קרבן לניצול ועבדות בידי הלבנים.

סמיואל הוצא להורג ע"י החוק שמבחינתו של סטיבנס פעל בהגיונות כלפי הרוצח אך המחבר משקף את תודעתו של סטיבנס שכעת יכול לראות את סמיואל בתור צעיר שעוד לא מלאו לו עשרים ואחת שנים, צעיר עם עבר ועם "ירושה" מהאלימות והפורענות שקיבל משורשיו.

התעקשותה של הסבתא לשיר את "הסיפור האמיתי" על מכירת בנימין חותר מתחת לנוהג האדנותי של בעלי האחוזות הלבנים לשעבד את משפחות ה"כושים" אליהם באמצעות הענקת שם משפחה "לבן" לעבדים. באופן ניתן לראות בהתעקשותה על החזרת נכדה וקבורתו מעשה של הכרזת שייכות טריטוריאלית של העבדים כלפי המקום בו שועבדו אבל גם הקימו משפחות.

החלק האחרון של הסיפור מסתיים במבט אירוני על אופן ניהול הטקס, עם נסיעתו המהירה של רכב ההלוויות, הלווי של האנשים הרבים שחלקם תרם כסף לקיום ההלווייה של "כושי מת". גם סטיבנס מוצג באור אירוני כאשר נוחתת עליו ההבנה (לאחר שעורך העיתון מבשר לו שמולי רוצה את הסיפור בעיתון) על עומק נפשה של ה"כושית" הזקנה. הוא מבין (יחד עם הקוראים) עד כמה חשוב לה לחלץ את בן משפחתה, למעשה גם את עצמה ואת כל בני גזעה ממעמד ה"שונות" בו הם נמצאים.

לסיכום, ניתן לומר כי בסיפורו "רד, משה" נוגע פוקנר בעצבים הרגישים ביותר של החברה האמריקאית- אלו הקשורים בסוגיות של זהות ושייכות, יחיד ומשפחה, כל זאת על רקע מורשת ההפרדה הגזעית האופיינית לחברה בדרום ארה"ב.

בדרכו הייחודית, הכותב בוחן את התת מודע הקולקטיבי של החברה בה הוא חי, ואת "הזרמים" העמוקים הקשורים במורשת העבדות.

רק סיום הסיפור בהתפכחותו של סטיבנס ובהבנה מעמיקה יותר שלו לנפשה של מולי מותיר פתח של תקווה למציאות שונה וטובה יותר.

"עם סבי" / זלדה

כשאברהם אבינו
שבלילה ספר מזלות,
שקרא אל בוראו
מתוך הכבשן,
שאת בנו עקד-
היה סבי.
אותה אמונה שלמה
בתוך השלהבת,
ואותו מבט טלול
וזקן רך-גלים.
בחוך ירד השלג,
בחוך שאגו:
אין דין ואין דיין.
ובחדרו הסדוק, המנופץ
שרו כרובים
על ירושלים של מעלה.

רקע על הכותבת:

המשוררת זלדה נולדה באוקראינה, מדינה בה היהודים ספגו פוגרומים רבים. סבה היה רב ידוע משושלת חב"ד ובנו, זודה של זלדה, נרצח בפוגרומים.

ניתוח השיר:

בקריאה ראשונה לכאורה שיר זה הוא שיר נוסטלגי ובו הדוברת מתרפקת בגעגוע על סבה שמרגיש לה באופנים רבים כאברהם אבינו ויש ביניהם אנלוגיה משלימה ברורה. מתואר סוג של מסע שיבה מתעגע המתחולל בנפשה של הדוברת, אל מחוזות ילדותה, במקרה זה התרפקות על זיכרון סבה. אולם, בתוך השלווה שנדמה שעוטפת את השיר ואת דמות הסב, ישנם סדקים שהכותבת שותלת בצורה מרומזת ואומנותית על מנת לא לפגוע ברקמת השיר, הנדמית "עגולה" ומושלמת מבחוך. בהתבוננות מחודדת ניתן לראות את הגלישות משורה לשורה, היוצרות מעברים משמעותיים בתמונות ובמצבים הרגשיים, דבר המעצים את הדרמטיות של הדמות הכפולה- הסב/ אברהם.

בגלישה שבין שורה 2 ל3 נראה מעבר בין אברהם הנושא עיניו להבטחה (יש כאן שינוי משמעותי מ"כוכבים" ל"מזלות") לקריאתו אל השם, שמצוינת כמוטיב חוזר בכל מקום בו עובר אברהם. אותו תיאור מציאותי של אברהם שמסתכל על המזלות אבל תמיד זקוק לעזרת השם (במציאות יש כבשנים מסוגים שונים) הוא הכנה לקראת המעבר אל דמות הסב. כמו שאברהם לא רק ספר מזלות (מטאפורה) אלא קרא מתוך הכבשנים לאלוהיו, כך גם הסב הסובל.

דווקא בנקודת הדמיון הכואבת ביותר (עקדת הבן) מזכירה המשוררת את הסב, הסובל, המאמין, המקריב, כמו אברהם אבינו (אולי מדובר באמת בבנו). כל זאת באנלוגיה מושלמת מלאה כאב ולא עוצמה כמו שמופיעה בסיפור המקראי. ההקבלה המלאה בין אברהם לסב היא העימות התמידי בין האמונה והעולם הפנימי ובין המציאות הכואבת שבחוץ.

מכאן ממשיכה הדוברת בהשוואתה והיא עוברת לתמונות מזויקות שממחישות לקורא את דמותו של הסב. מנקודה זו יש לקורא אפשרות להעשיר את דמיונו ותחושותיו על אברהם מבחינה מציאותית. כאן המבט עובר לא מהעולם הרוחני (כוכבים, מזלות) אל המציאות, אלא מן המציאות אל העולם הפנימי והרוחני. מתוך השלהבת התקיימה האמונה (מטאפורה), ומדמעות הסבל של הסב, כמו אברהם, נוצר טל (טלולות- מטאפורה)- סימן לרעננות וחיים.

הזקן רך הגלים (הלבן) שולח את הקורא אל התמונה החיצונית "בחוף ירד שלג". גם כשבחוץ כבשן וגם כשבחוץ שלג מקפוא, הזמן מוצא את הרכות, את הזרימה, את האמונה, שבהמשך השיר מסתבר כמה היה קשה להחזיק בה נוכח המציאות האכזרית שמסביב. הצלחתו של הסב להאמין בטוב וברוחני למרות המציאות והרוע היא יכולת מופלאה שבזכותה המשוררת שמה אותה בשורה אחת עם דמותו של אברהם אבינו.

בשורה הבאה הדוברת כבר מסירה עבור הקורא את ה"מסווה": "בחוף שאגו: / אין דין ואין דיין"- המילים מאפשרות לקורא להיות כמעין עד נסתר בפוגרום שנעשה ביהודי העיירה, כמו אולי עדותה של המשוררת, הילדה עצמה. החיים בחוף היו תוהו ובוהו, במיוחד חייהם של היהודים. יחד עם הדוברת הקורא יכול להשתאות אחר דמות הסב שרוחו, גם בתוך המציאות הנוראה והכואבת, איננה חדלה להאמין.

התמונה החותמת את השיר מזקקת את המתח כולו עד כדי הפיכת החדר שאחרי הפוגרום אל קודש קודשים של ההבטחה שעוד תבוא במילואה: "שרו כרובים (מלאכים), על ירושלים של מעלה."- למרות שהחדר היה הרוס הסבא עדיין שר והאמין. ירושלים של למטה זוהי המציאות אבל ירושלים של למעלה מייצגת את היכולת של היהודי להמשיך להאמין בדברים הקדושים למרות הקושי שבמציאות. זאת הייתה הגדולה של הסבא- הוא ידע גם ברגעים הכי קשים להאמין בטוב וחיו לא היו פשוטים בדומה לאברהם אבינו.

התמונה האחרונה בשיר מחזירה את הקורא אל תמונת ההבטה הראשונה, אל גרעין ההבטחה הקדמון ששב ומתגלגל באמונת הנצח של סבה, וממנה עד אל זמננו אנו, בכל הזמנים. הגדולה היא להפוך את החדר המנופץ למקום עם אמונה שיש בו מלאכים ששרים, את הסדק לדבק, את הפחד לכוח, את הפוגרומים לסיבה להאמין בירושלים שלמעלה ואת כל הערכים האלה הדוברת, הנכדה, ירשה מסבה שמבחינתה הוא אברהם אבינו פרטי.

אמצעים אומנותיים:

• ארמז מקראי-

1. ספירת הכוכבים (=מזלות) ע"י אברהם- במקרא ה' מביטיח לאברהם שזרעו יהיה כמספר הכוכבים בשמיים וכמספר גרגרי החול.
2. קריאה מתוך הכבשן- במקרא משפחתו של אברהם, כעונש על זלזול אברהם בעבודת האלילים ובפסלים של אביו, ניסו להרוג אותו ע"י זריקתו לכבשן. אברהם מתוך האמונה הגדולה בה' זעק לה' לעזרה וה' הציל אותו. בשיר המשוררת משווה את אמונת סבה לאמונת אברהם שעל אף הפוגרומים הקשים והפרעות שעבר כיהודי, עדיין מאמין באמונה שלמה בה'.

3. עקידת יצחק- במקרא אברהם היה צריך להקריב את בנו היחיד יצחק כזבח לה' כמבחן לאמונתו. אברהם הסכים לעשות זאת וה' עצר בעדו. בשיר המשוררת מתכוונת לכך שגם סבה "הקריב" את בנו (או דבר אחר שחשוב לו מאוד) מתוך אמונתם באל והיותם יהודים.

- השוואה-

ההשוואה בין הסב לאבי האומה מעידה על תחושתיה של המשוררת כלפי סבה- הערכה ואף הערצה על חוזקו הנפשי.

- ניגוד-

ניגוד בין הבחוף- אי סדר, קור, לבין החדר- אמונה, חמימות, אהבה. ניגוד בין העובדה שהחדר מנופץ והרוס למה שעושים בתוכו.

- מוטונימיה-

מבט טלול, זקן רך גלים- מוטונימים לרכות הסב, עדינות וטוב ליבו. שלג, שאגות, "אין דין ואין דיין"- מוטונימים למצוקת היהודים אשר נרצחים בדם קר. חדר סדוק, מנופץ- מוטונימי לתחושת מצוקתו של הסב.

- מבנה השיר- השיר בנוי כבית אחד המכיל גלישות רבות. מבנה השיר מעיד על אופיו של הסב- מכונס, סולידי ועדין. הגלישות הרבות מקנות תחושת חוסר נשימה היוצרת מועקה והזדהות עם הסב, אך גם התפלאות לנוכח חוזקו הנפשי ואמונתו הגדולה.

- אנאפורה- "אותה אמונה שלמה... ואותו מבט טלול"

זכר אבי עטוף בנייר לבן
כפרוסות ליום עבודה.

כקוסם, המוציא מכובעו ארנבות ומגדלים,
הוציא מתוך גופו הקטן – אהבה.

נהרות ידיו
נשפכו לתוך מעשיו הטובים.

ניתוח:

• בית ראשון- "זכר אבי עטוף בנייר לבן / כפרוסות ליום עבודה"
הדובר זוכר את אביו שנפטר. הזיכרון שלו מדומה לפרוסות לחם המיועדות ליום עבודה ועטופות בנייר לבן. הדובר
בוחר לשלב בתיאורו חומרים פשוטים של חול (פרוסות עטופות נייר) עם חומרים מיוחדים של קדושה (הצבע
הלבן). בכך נעשה ניסיון לקשור משהו נשגב, רוחני, שמימי (זכר האב) עם דבר ארצי וגשמי.

הדובר עושה ניסיון לשינוי מערכת החוקים המקובלת שבה דבר נשגב חייב להיות מדומה ע"י דבר שנשגב לא
פחות ממנו. זכרו של האב בהווה הופך להיות יום יומי וטריוויאלי, כמו כריך שאותו עוטפים באופן יום יומי ורגיל גם
כן. דווקא אותו חיבור ליום יום הופך את זכר האב לחי, אמיתי, קיים. המושג "זכר" מתקשר במקרא לתוכן רוחני,
ובהקשר לדמות קרובה מושג זה מעורר געגועים וכאב, ולעתים גם הרהורים על נושאים קיומיים ושאלות ערכיות.

בשיר בולטת ההנמכה שנעשית ל"זכרון"- שכן דמות האב המנוח נקשרת לפריט חסר חשיבות שמשתמשים בו
וזורקים.

זהו ניגוד חריף שעלול להתפרש כפגיעה בערך מקודש. אבל ניתן גם לראות זאת באופן אחר: הנייר הלבן שעוטף
את פרוסות הלחם הוא חלק בלתי נפרד מסדר יום קבוע ולכן מתלווה אליו הרגשה של יציבות מתמשכת. פרוסות
הלחם העטופות מביאות לעבודה משהו מבית, יוצרות אווירה של חמימות ושייכות. אם כן, זוהי המשמעות החבויה
והמיוחדת- זכר האב מלווה את הדובר בכל רגע בחייו. בנוסף, הצבע הלבן יכול להזכיר תכריכים או טלית. לפיכך
ניתן לחלוטין לפרש את הבית הראשון כביטוי לאהבה העזה ולחום האנושי שמאחורי המילים הפשוטות לכאורה.

• בית שני- "כקוסם, המוציא מכובעו ארנבות ומגדלים / הוציא מתוך גופו הקטן- אהבה."
האב מדומה לקוסם בכך שהוא מצליח להוציא מגופו הקטן מלא אהבה. תפיסת האב כקוסם מדגישה את
ההערצה, המעט ילדותית אולי, של הדובר אליו. בבית זה קיים למעשה ניגוד בין קוסם "רגיל" שמוציא מכובעו
ארנבים ומגדלים בטכניקה של זריזות ידיים ואחיזת עיניים לבין סוג הקוסמות של האב. האבא מצליח להוציא
מתוך גופו הקטן שפע של אהבה כמה שנתפש בעיני הכותב כקסם מופלא.
המגדל יכול לסמל עוד תכונה חיובית של האב: הוא חייב יסודות חזקים שנטועים באדמה והוא נראה למרחקים-
כך אביו היה אדם מציאותי, עם רגליים על הקרקע אבל גם מחובר לעולמות רוחניים שאותם הוא העניק לאחרים
והטוב שלו נראה למרחוק, כמו מגדל.

• בית שלישי- "נהרות ידיו / נשפכו לתוך מעשיו הטובים"
מעשיו הטובים של האב הם כמו נהרות הזורמים ללא הפסק. שפע זה אינו נעצר לעולם והוא נע בכיוון אחד.
תמונה זו מדגישה בשנית את ההערצה של הדובר כלפי אביו המת. בכך למעשה הבית האחרון מעביר את השיר
כולו למקום נעלה של חסד ורחמים. שיא המטאפורה בשיר: כפי שהנהר נשפך לים, כך "ידיו" של האב נשפכות

אל "ים" אינסופי של מעשים טובים. היד היא חלק מגופו של האדם הקשור לעשייה. הביטוי "נהרות ידיו" מקנה סמליות לידי האב, שמעשיו טובים, זורמים, שופעים מהן ללא גבול ומאצילים אור של חסד ואהבה. מתוך גופו הקטן / מידו שגודלה מוגבל הוא ידע לתת שפע אינסופי של טוב ואהבה. מתוך החיים הקטנים והפשוטים הוא ידע לבנות עולם גדול של שפע ונתינה כמו נהר שתמיד זורם ומפרה את סביבתו.

ניתן לומר כי הדובר מאופיין כמי שמעריך את אביו וכי זיכרון אביו נוכח בחיי היום יום שלו. למרות שזהו שיר זיכרון לאב המת, ניכרת בו אווירה מאופקת, המעידה עד כמה גדולה הייתה האהבה ועד כמה גדול העצב בהיעדרו של האב. השיר מותיר רושם עז של צער וגעגועים כלפי האב והדבר מתבטא בזכרונות מתוקים המשולבים בחייו של הדובר.

למרות שברור כי כותב השיר הוא מבוגר הוא מדגיש את היתומות שלו ואת הילדותיות שלו, כי נוצר הרושם שאם משהו עוזר לו להתמודד עם חייו כבוגר אלו הערכים שקיבל מהאב ולא רכש אותם בעצמו. ההודאה בילדותיות וביתומות דורשת אומץ רב ושבירת הדימוי של המבוגר החזק והיודע. בשיר חושף כי גם המבוגר הוא למעשה ילד בתחפושת.

אמצעים אומנותיים:

1. מטאפורות-

"זכר אבי עטוף בנייר לבן"- הלבן הוא צבע המתקשר לטוהר וניקיון, כלומר עבור הדובר זיכרון אביו הוא דבר טהור ונקי. הזכרון העטוף בנייר לבן מזכיר את התכריכים שבהם נהוג לעטוף את המת. בכך מורגשת תחושת המוות המרחפת מעל זיכרון האב.

"נהרות ידיו נשפכו לתוך מעשיו הטובים" – מעשיו הטובים נשפכו מתוך ידיו כמו מי נהר זורמים. לשון ציורית זו מבליטה את האב כאדם נדיב וטוב לב.

המילה "נהרות" יכולה להיות במשמעות- לשון ריבוי של "נהר", או כלשון ריבוי של "נהרה" (=אור, זוהר). מכאן שלמעשי האב יש משמעות כפולה: מעשיו הטובים היו רבים כמי נהר, וכן מי שקיבל אותם זכה לאור והתמלא סיפוק רוחני.

2. דימויים-

"כפרוסות ליום עבודה"- דימוי של הזיכרון לפרוסות לחם ליום עבודה מציב את זכר האב במעמד קבוע ובטוח בתודעתו של הדובר. הזיכרון בסיסי בחייו של הדובר ומזין אותו יום יום כמו לחם. "כקוסם (...)" הוציא מתוך גופו הקטן- אהבה"- דימוי של האב לקוסם. ישנו דמיון גדול בין שני סוגי ה"קוסמים" אך ההבדל הוא שבעוד הקוסם מוציא מכובעו ארנבות ומגדלים (דברים חומריים), האב מוציא מתוך גופו אהבה (דבר רוחני וחמים).

3. אלוזיה (ארמז מקראי)-

המילה "נהרות" היא ארמז אפשרי לפסוק הידוע: "כל הנחלים הולכים אל הים והים איננו מלא". לארמז זה יש משמעות הפוכה מזו של הפסוק המקראי. קהלת מדבר על נחל שמקבל את המים ממקור חיצוני ומזרים אותם למקום חיצוני. תיאור זה יוצר הרגשה של בזבוז, כי המים מתוקים (סמל לחיים) ונבלעים ונעלמים בתוך הים המלוח. לעומת זאת, השיר מתאר נהר שמימיו נובעים מתוכו, זרימתם חזקה, הם אינם הולכים לאיבוד. הנהר- מעשיו הטובים של האב- מזין את עצמו ומימיו הולכים ומתרבים תוך כדי שהם מטיבים עם מי שמקבל אותם- הבן.

שיר ערש / שמעון אדף

אבא,
לעולם מחטיא את המטרה,
אכול באהבה כמו גפרור,
גוחן על ספר.
בהסתר,
נמסך כסלו באוויר,
ירח מגושם נחבט בין צלעות הרחוב, עדרי
ערפל רומסים בחושך.
כשהוא פוער את ידיו
על השולחן החמקמק,
בשנתו הקרה והגמורה,
קשה להאמין שפעם חצה את הים ופעם ראה שלג,
בבתים המכווצים של מרוקו,
סוף שנות הארבעים,
ערש הזמן.

רקע:

הכותרת של השיר "שיר ערש" מטעה. ההגדרה של שיר ערש הוא ניגון שקט שהאם משמיעה לתינוקה בלחש כדי להרגיעו וליישנו. בשיר זה אמורים להופיע דברי חיבה של האם אל התינוק לפני שנתו. בניגוד להגדרה זו, הדובר בשיר הוא בן המתבונן באביו. השיר אינו מושמע לתינוק מאם מרדימה, אלא האב הוא הישן "שינה קרה וגמורה". הערש בשיר הוא אינה עריסתו של התינוק. הערש הוא על פי השורה האחרונה בשיר- ערש הזמן, לידתו ומקורו של הזמן החדש, בזמן חצייתו של האב את הים כשעלה ממקורו בסוף שנות הארבעים.

ניתוח השיר:

השורה הראשונה, שמכילה את המילה "אבא" בלבד- מדגישה את ההתמקדות של הדובר בדמות האב. האב מוצג כמי שהחמיץ את חייו- "לעולם מחטיא את המטרה", וכמי שנשרף כמו גפרור- "אכול באהבה כמו גפרור". בניגוד לגפרור שנשרף והצית להבות כמו בשירה של חנה סנש, אביו של הדובר לא הצית להבה. הוא מוקף בערפל וחושך- "עדרי / ערפל רומסים חושך". הוא "אכול באהבה... / גוחן על ספר"- כמו הילדים בשירו של לאונרד כהן ש"גוחנים לאהבה", האבא גוחן על ספר. כמו הילדים גם הוא גוחן לאהבה, כמהה לאהבה, שאותה הוא יכול אולי למצוא רק בספר, שעליו הוא גוחן כשהוא אכול כמו גפרור (הגפרור שמאוכל מנוגד לסנה הבוהק שאיננו מאוכל ומנוגד גם לגפרור שנשרף והצית להבות של חנה סנש). יש להניח כי הספר שעליו גוחן האב הוא ספר הקודש המונח על השולחן (אולי בבית הכנסת). אין זה ספר שאותו ניתן לקרוא בהנאה בשכיבה במיטה או בישיבה על הכורסא. זה ספר קודש שבו קרא עוד במרוקו לפני "ערש הזמן".

האב גוחן על הספר: "שהוא פוער את ידיו/ על השולחן החמקמק, / בשנתו הקרה והגמורה"- השינה בשורה זו היא למעשה כמו השינה הסופית- המוות. הדמות של האב ה"שרוף" הגוחן על הספר היא דמות של חי-מת. יסוד המוות בא לידי ביטוי גם בתמונה "פוער את ידיו". הפועל "פוער" מתקשר בדרך כלל לפעירת פה בתמהון או זעקת

כאב. כאן הפועל מיוחס לידיים המונחות על שולחן חמקמק. הידיים הפעורות מביעות את התמהון והזעקה שמביע בדרך כלל הפה. הידיים כאן פעורות ופשוטות כידין של מת. על פי המדרש, כאשר אדם בא לעולם ידיו קפוצות כי הוא חש שכל העולם שלו ושהעולם הוא נחלתו. כאשר הוא נפטר ידיו פשוטות. האב שגוחן על הספר עם ידיו הפעורות יודע שלא נחל מן העולם כלום. השולחן שעליו מונח הספר הוא "חמקמק", לא יציב, לא ניתן להיאחז בו.

כפי שהשורה הראשונה בשיר מתחילה במילה יחידה כך גם החמישית שמתחילה במילה "בהסתר". ייחודן של שורות אלה מרמז על הקשר שבין "אבא" ל"בהסתר". אבא הוא אולי כמו הצדיק הנסתר האגדה על ל"ו צדיקים הנסתרים, החיים כל דור ונראים כלפי חוץ כבני אדם פשוטים ובורים אבל בסתר הם עוסקים בחוכמה ובזכותם מתקיים העולם. האבא הוא צדיק נסתר החי בהסתר, כבתוך ערפל, את חייו הרמוסים בחושך. אין אור בחייו- "ירח מגושם נחבט בין צלעות הרחוב"- אין ירח בשמיים. זה ירח מגושם שאינו מתרומם מעל הרחוב שבין צלעותיו הוא נחבט. הירח הנחבט, החושך והערפל מוטונימיים למציאות חייו של האב החי- המת, מציאות חבוטה, רמוסה, מעורפלת, חשוכה.

הדובר בשיר מתבונן בדמות האב ואומר בסיום: "קשה להאמין שפעם חצה את הים ופעם ראה שלג/ בבתים המכווצים של מרוקו"- הוא מתקשה להאמין שלפני "ערש הזמן", לפני שעלה ממרוקו האב חי חיים אחרים. הוא מתקשה להאמין שפעם האב חצה את הים כמו בני ישראל ביציאת מצרים, כלומר שהייתה לו תקווה כתקוותם של בני ישראל. השיר לא מציג אידאליזציה של החיים במקורו לפני "ערש הזמן" ולא מציג עבר מפואר במרוקו. גם במרוקו לא חיי האב חיי פאר. הוא ראה "בתים מכווצים"- זוהי משמעות שלילית, ויכול להיות שהיא מרמזת על רדיפת היהודים בגולה. אם כן, הדובר מתקשה להאמין שהאב "המפספס" וה"אכול" שהוא רואה לפניו היה פעם אדם שהייתה בו תקווה, אדם שהאמין שלאחר חציית הים יפתח פרק חדש בחייו. יחסו של הדובר לאב הוא אמפטי ואמפטיה זו מאפשרת הזדהות מצד הקוראים- הן עם האב והן עם הבן.

אמצעים אומנותיים:

1. ניגוד- "ערש הזמן"- ניגוד בין שיר ערש שהוא בעל משמעות חיובית ל"ערש הזמן".

2. מטאפורה-

"נמסך כסלו באוויר", "בבתים המכווצים".

3. דימוי-

"כמו גפרור".

רקע על הכותב:

שמואל ספרי נולד בשנת 1945 לשני הורים ניצולי שואה שעלו מפולין. הוא למד בבגרותו פילוסופיה יהודית, קבלה, היסטוריה של עם ישראל. הוא שרת בחיל קרבי ונלחם במלחמת יום הכיפורים. לאחר מכן למד בימיו תיאטרון. בשנות השמונים פרש הספרי יחד עם קבוצת סטודנטים מלימודי התיאטרון וייסד עמם את "התיאטרון הפשוט", קבוצת תיאטרון ייחודית שבמסגרתה העלה מספר מחזות והבולט ביניהם הוא "קידוש" (1985) אותו כתב וביים בתיאטרון הקאמרי וזכה בפרס התיאטרון הישראלי.

מבנה המחזה:

המחזה "קידוש" בנוי מארבע מערכות ושתי תמונות ביניים. כל מערכה מתרחשת בשנה אחרת בין השנים 1960-1970. כל מערכה מראה את השינויים שהתרחשו במשפחה המורכבת מהורים ניצולי שואה ובנם. כל התמונות מתרחשות סביב שולחן השישי, לפני או אחרי הארוחה ומכאן שם המחזה "קידוש". המחזאי משתמש באירוניה שנוצרת בין דברי הקידוש והתפילה של יום שישי ובין הגסות והניכור שבמשפחת שילוני. המחזה עוסק סביב נושא התשלומים מגרמניה שעולה על הפרק באותה עת. המשפחה נמצאת בקונפליקט פנימי בין האבא שרוצה לחנך את בנו לתורה, מצוות וערכים, לבין האמא שרוצה שבנה יהיה נגן מצטיין.

• התמונה הראשונה-

האקספוזיציה נפתחת בהכנות לקראת בר המצווה של יוסי. במסגרת תמונה זו הצופים מכירים את שלושת הדמויות ואת הקונפליקטים העיקריים במחזה. הקונפליקט העיקרי הוא בין פנינה לאריה- שמתחיל במה היה עליהם לעשות עם הנשק שמצאו בשואה וממשיך גם לוויכוחים בחיי היום יום שלהם כמו איך כדאי לחנך את יוסי, איך לשמור על השבת, עד כמה צריך להתאמץ למען הפיצויים מגרמניה ומה יש לעשות איתם. כמו כן קיימים קונפליקטים קטנים בין יוסי לפנינה סביב הנגידה באקורדיון, בין יוסי לאריה בנוגע לרמת הלמידה לבר המצווה. המערכה חושפת את עברן של הדמויות והרקע שלהן (ההורים היו פרטיזנים בשואה), את האופי שלהן ואת חלומותיהן. ניתן להבין כי קיים פער אידיאולוגי בין האב לאם כשהיא רוצה את הכסף מגרמניה ואף מוכנה שבעלה ישקר בעבור מטרה זו. אילו האב לא מרגיש נוח אך עושה את זה כי מאמין שאם יהיה להם ביטחון כלכלי זה יביא לשלום בית. ברקע לכל קונפליקטים נמצא יוסי הילד שמשלם את המחיר על הריבים של הוריו. הוא אינו מבין מדוע יש צורך בכסף לאור הסיפורים ששמע על המשפחה. לאריה חשוב לשמור על השבת ואילו פנינה לא רואה בכך ערך מקודש. האם נוהגת מתוך תסכול כלפי בנה, היא לא מבינה למה הוא בוכה ולא מכינה לו אוכל ואף לא מעריכה אותו על שקיבל 89 בתנ"ך. האב לעומתה כן מגלה רגישות כלפי הבן אבל בניגוד לכך גם מכנה אותו "כלומניק" וסוטר לו.

• תמונת ביניים-

לכאורה חלק מהבעיות שהוצגו בתמונה הראשונה נפתרות. פנינה השיגה את הפיצויים אבל הקונפליקט העיקרי הוא מה לעשות עמם. התמונה קצרה, המתח בה לא גבוה וניתן לראות בה אתנחתא בפתרון הזמני לקונפליקט. הבית נראה עשיר יותר אולם כלום לא השתנה. המשפחה האמינה כי התשלומים ישנו את חייהם, והם אכן השתפרו אבל רק מבחינה כלכלית. נוצר הרושם כי ההתרחשות בחוץ מאירה את ההתרחשות בפנים. השנה היא 1967, המלחמה בעיצומה, הצעת שלום בוויאטנם נדחת. חוסר השקט והקרבות בעולם הם מוטונימיים לקרבות ולאי השקט שקיים בבית. חשוב למשפחה להציג חזות מושלמת והדבר מתבטא ברצון האם להביא את בנה לציונים גבוהים ונגינה ברמה גבוהה, וברצון של האב להציג דרשה בצורה מושלמת. ניתן לומר כי הם מנסים באופן חזותי ליצור אווירה של הרמוניה משפחתית ע"י הרהיטים המושלמים שעומדים במקומם והתמונה של הסבא (שהוא כלל לא באמת הסבא).

• תמונה שנייה-

התמונה עוסקת בקונפליקט האם יוסי יילך לפנימייה או לא. חלה הרעה ביחסים בין פנינה לאריה והם מדברים זה עם זה רק דרך יוסי. המתח גדל מעט מאשר בתמונה הראשונה מפני שכעת מונח על הכף עתידו על יוסי והעימותים בין ההורים מלווים באלימות מילולית קשה. מדיאלוגים אלה ניתן ללמוד שהעבר מעיק עליהם. פנינה מרגישה שאריה חייב לה מפני שהצילה אותו בשואה. אולם הוא מרגיש שהיא חייבת לו כי הוא העלה אותה ממקום נמוך מבחינה חברתית שהייתה בו. היא רואה בפיצויים שהיא השיגה עבורו כעוד הצלה שנתנה לו ותמיד מתוסכלת מהיותו "סגן של..." מפני שלפי תפיסתה הדבר פוגם בתדמית המושלמת. היחסים בין ההורים מציבים את יוסי באמצע וקורעים אותו בין לבין. כתוצאה מכך הוא מתחיל לאבד את בטחונו העצמי והדבר משליך על יחסיו מול החברים בבית הספר. ניתן להסיק שהוויכוחים והמריבות נמשכים שנה אחר שנה כתוצאה משנאה הדדית כאשר העבר הוא מה שקושר ביניהם.

• תמונה שלישית-

התמונה עוסקת סביב גיוסו של יוסי ליחידה קרבית. הקונפליקט הוא הקשה ביותר עד כה במחזה ומהווה שיא של מתח מכיוון שכאן ההשלכות הן של חיים או מוות ואריה ופנינה לא מסכימים זה עם זה. אריה תומך בגיוס ואף זייף את חתימתה של פנינה על הטופס. יוסי שמתבגר מחליט באופן הדרגתי להתרחק מן המריבות ומנסה לחבר את משפחתו. ניתן לראות כי יחסיו עם האב משתפרים (האבא גאה בכך, הוא מסכים ללכת לקולנוע עבורו, הוא משתף פעולה איתו בחתימה על הטופס). האם המומה, צועקת, מתווכחת, מקניטה ואף מנסה ברוח טובה לשנות את המצב. הטראומה ממשיכה ללוות גם בכעס כלפי האבא וגם הפחד מאבדן נוסף. נסיונותיו של יוסי לחיבור המשפחה נכשלים כי פנינה מסרבת לצאת לבילוי משפחתי אחרון לפני גיוסו והוא נאלץ לצאת לבלות עם חבריו במקום.

• תמונת ביניים-

בתמונה זו מתואר המפגש החטוף, יש לומר, בין יוסי לפנינה. הקונפליקט מצומצם ועוסק סביב שאלת זמן חזרתו של יוסי לבסיס, לכן ניתן לראות בקונפליקט זה אתנחתא שנייה למתח. עולה כי קיים נתק בין פנינה לאריה, ויוסי כבר לא נמצא כדי לגשר ביניהם.

• תמונה רביעית-

תמונה זו מציגה סדרה של התרחשויות כמעט ללא מלל, שמראות על כך שאמנם יוסי ופנינה חיים באותו בית אבל למעשה חיים בנפרד זה מזו, בהיעדר יוסי. ההקלטה של אריה ליוסי מסכמת לקהל את מה שקרה למשפחה בשנים האחרונות לאחר הגיוס. יוסי עבר לארה"ב, שם הוא מתפרנס מנגינה באקורדיון בפאבים. הוא שונא ישראלים, את מדינת ישראל וכל מה שקשור אליה. אריה מתמסר לעבודתו ופנינה מאבדת את דעתה. למעשה פתרון המחזה מתחיל כבר מתמונת הביניים מכיוון שאין קונפליקטים והקהל לומד כיצד יסתיים הקונפליקט. הטייפ המקולקל שאיתו אריה רוצה להקליט, האור נכבה בגלל קצר חשמלי ואריה ופנינה ישנים בחדרים נפרדים - כל אלו מוטונימיים למצבה של המשפחה: למראית עין הכל נראה שלם אבל מבפנים הכל מתגלה כהרוס. הבית מתנהל בשתיקה רועמת. האב מגשים את עצמו במרחב החיצוני והאם שוקעת אל תוך עולמה הפנימי, היא שוקעת בדיכאון ומאבדת את שפיותה. היא מבינה כי יוסי היה מה שחיבר ביניהם, הוא היה המשמעות של חייה, ולמעשה נלחמה כל כך בגיוסו כי זו הייתה מלחמה על חייה שלה. בהקלטה נדמה כי אריה מדבר לעצמו כי השתיקה בבית הרגה אותו. לבסוף גם פנינה משמיעה סוג של הקלטה וכל אחד מן ההורים נפרד בדרכו מהבן.

המשפחה המוצגת במחזה היא מוכת אסון. ההורים ניצולי שואה והאם חוותה חוויות קשות עד שניצלה. ניתן ללמוד שהיא הייתה פרטיזנית צעירה, בת לאיכרים פשוטים. לעומתה אריה היה גבר משכיל והיא חשה בנחיתות מולו אך מרגישה שנחיתות זו מתגמדת לעומת מה שהיא עשתה עבורו. היא מוצגת כרעיה ואמא שרוצה לתקן את אירועי העבר. היא שואפת לבית יפה, בטחון כלכלי, רהיטים ורכוש ולכן נלחמת על הפיצויים מגרמניה. היא דורשת מבנה להגיע לשלמות בלימודים ובגנינה וכך גם מבעלה שתמיד בתפקיד "הסגן". בניגוד אליה אריה הוא אדם משכיל, רוחני, הוא שואף לחנך את בנו לערכי הדת. ערכיותו ומוסריותו של בנו חשובים לו. בנוסף הוא מאפשר לו להתגייס ליחידה קרבית כפיצוי על כך שבעבר לא השתמש בנשק שהיה לו כאשר היו פרטיזנים. ההורים רואים בילד כמי שיחיה את חייהם מחדש. כאשר הוא לא עומד בציפיותיהם הם מבטלים אותו ולועגים לו. יוסי הבן משלם מחיר כבד והדבר בולט על רקע בחירותיו בבגרותו- הוא מעוניין להתנתק מכל מה שהכיר ומהוריו, מחפש דרך אחרת. החינוך שלו קשור קשר הדוק בסכסוכים והריבים שבין הוריו שנהגו להעמיד אותו ביניהם וכל המשמעות הקיומית שלהם תלויה בו. יוסי גדל בין הורים שגרמו לו לאבד את בטחונו העצמי. הדבר בולט אל מול התנהגות חבריו אליו. על אף כל אלה, נראה כי הוא כן מחובר לאביו וכתוצאה מכך גם מעט מתרחק מאמו. כאשר הוא משתחרר מהצבא ויורד מהארץ האם מאבדת את שפיותה. נדמה כי הוא מורד בהם ומעניש אותם על חוויות ילדותו. נרמז כי לא טוב לו בארה"ב אבל הוא מעדיף לחיות שם בחוסר בטחון מאשר לחזור לבית הוריו. הוא מגלה כי אמו השתגעה ולא מגלה עניין, הוא לא מתכנן לחזור. המשפחה בעיניו היא סבל, עול גדול, הוא מנסה להתרחק בתקווה לריפוי פצעי הילדות. כאשר הוא עוזב ניטלים החיים מן הבית ושומעים רק את החפצים הזזים.

שם היצירה מתקשר לדמויות מכיוון שכל אחת מן הדמויות באופן אישי קידשה דבר מסוים והביאה אותו לידי מימוש אבל הדבר לא הביא להם נחת והשלמה. למעשה בשם המחזה קיימת אירוניה. המילה קידוש מבטאת קדושה ומסורת יהודית, איחוד משפחתי. במחזה הקידוש עצמו מנוגד למציאות. השולחן בערב שישי מהווה עבור בני המשפחה זירה למריבות וסכסוכים. באמצעות אירועים אלה מודגשת במחזה הביקורת על המשפחה שבה הכל מושלם מבחינה חיצונית אבל מבחינה פנימית ההיפך הגמור. בסוף המחזה המשפחה מתפרקת והאמת צפה.

כבר משם היצירה ניתן להבין כי היא עוסקת בהיבט חוזר של יצירות בנושא המשפחה - קונפליקטים שונים שמאלצים את בני המשפחה לצלול את תוך האמיתות המשפחתיות שהרוב נמנעים מלבדוק אותן.

גיבורת היצירה היא מרגי, בתה של נדיה ואחותה של נטלי (שנעדרת מזה 10 שנים). אב המשפחה נפטר לפני 5 בנים. בדירה הסמוכה מתגוררת הסבתא "סבתונה" עם בן הדוד הנשי אילן. מספר שעות לפני חתונתה של מרגי עם בן זוגה מתי היא לא מוכנה לצאת מחדר הוריה ומסרבת להתחתן. החתונה אכן מתבטלת והיצירה מסתיימת בכך שמרגי פותחת את הדלת אבל לא ברור מה יקרה לאחר מכן.

מרגי מסרבת לפתוח את הדלת בטון ילדותי מעט - "לא מתחתנת, לא מתחתנת, לא מתחתנת". היא ננעלת בחדר השינה של הוריה, במקום בו למעשה "ייצרו" אותה, אבל היא מסרבת להיות "מוצר" של אמה ומשפחתה. בסירובה זה היא מורדת בציפיות ממנה, שוברת מוסכמות וחושפת בפני משפחתה רגשות שלא נחשפו לעולם. התגובה הראשונית לסירובה הוא חוסר היכולת של האנשים שמחוץ לחדר (האמא, הסבתא, אילן ומתי) להביט זה בעיני זה, כביכול כדי לא "לאמת" את הסירוב ולהכיר במציאות, אבל גם בגלל חוסר היכולת להתמודד עם סירוב לא צפוי זה, השובר את אותה "הצגה" שהמשפחה מעוניינת להציג. כאמור, חתונת הבת מראה על הצלחה של המשפחה לעיני רבים, כל הורה שואף שילדיו יתחתנו, ימשיך את שושלת המשפחה ויממש שאיפות של ההורים. אולם, מרגי מחליטה ביום החתונה "לשבור" כללים אלו ומוכיחה את בני המשפחה על הקשר שלהם איתה. הדבר מעורר מחשבות אצל הקורא - גם כיום בחברה מודרנית, האם אנשים באמת מתחתנים מתוך רצון חופשי או האם זהו רצון בלתי מודע לרצות את ההורים. האם ההורים באמת רוצים את טובת ילדיהם בחתונתם או האם רוצים הוכחה להצלחת הורותם בזכות ילדיהם הנשואים.

בני המשפחה נמנעים דקה ארוכה מלהביט זה בזה כדי לא להתמודד עם האמת הכואבת כי ההצגה של המשפחה המושלמת לא תתקיים היום וכי חולשותיהם הולכות להיחשף.

לנדיה האם קר לטענתה - כל הדימוי שלה כאם עומד כרגע בסכנה. הקור מנוגד לאותו "חום" ואהבה שהייתה אמורה לקבל מהאורחים בחתונה. כל אותו אישור חברתי על תכונותיה החיוביות כאם וכל הדימוי החברתי המוצלח שהייתה אמורה לקבל מתפוגגים, קר לה, והיא מחבקת את עצמה.

היא לבושה בשמלת ערב עם תסרוקת חגיגית ואיפור אבל לרגליה נעלי בית - מוטונימיים לעימות בין "החוי" (תסרוקת, מייק אפ כבד, שמלת ערב) ל"פנים" (נעלי הבית) שבחייה.

אפילו אמה שלה, "סבתונה" נראית לה פתאום זרה משהו, עם השיניים החדשות שהתקין לה הרופא לכבוד החתונה ונראות כרגע כמו עוד אביזר, אחד מיני רבים, בהצגה שעומדת להיכשל. הסבתא משולה לילדה בגן בצורת ישיבתה - האישה הכי מבוגרת במשפחה, שאמורה להיות בעלת ניסיון החיים הרב ביותר כדי להתמודד עם המצב.

נדיה חסרת אונים לחלוטין אל מול הסיטואציה וכל מה שאכפת לה ממנו זה מה יחשבו על המשפחה. היא מנסה לשלוח את סבתונה שתנוח בסלון בנתיים והיא מגלה כלפיה חוסר סבלנות, בעוד הסבתא שעוד לא לגמרי "הבינה" מה קורה סביבה ממלמלת "עדשות היא לא צריכה מרגי" - אמירה זו היא כמעין הבנה עמוקה והודאה באמת הכואבת שאולי האקט של מרגי הוא ה"ראייה הנכונה" של המציאות וכל השאר עיוורים וממשיכים בעוורונם.

נדיה פונה לדלת בצעקות ובצרחות אלימות מתוך חץ ש"המוצר" שלה עומד להתגלות כפגום וכתוצאה מכך יחשפו גם פגמיה שלה. ברור כי אין שום דו שיח אמיתי בין האם לבת, האם לא מסוגלת להבין או להכיל את הרגשות הלגיטימיים של בתה והיא רואה בה רק פונקציה בדימוי העצמי שלה העומד בסכנה. הדבר היחיד שמעניין את האם אלו האורחים בחתונה, "מה יגידו", ולא רגשותיה של בתה שחושפים יותר מכל את חולשתה כאמא וכאדם (שכל יחסיו עם בתו הם מונעי אינטרס ותו לא).

השלכת הטבעת - באמצעותה אולי מודה נדיה שגם הטבעת היא שקר (יתכן וזו טבעת נישואים).

בדומה לילדה קטנה היא מוחה את עיניה בשולי שמלתה ומתחברת לחוסר האונים שלה שכנראה שום חתונה לא הייתה יכולה לתקן.

מעניין לראות כיצד אילן, בן הדוד החריג במשפחה, הנשי (אולי משום כך לא גויס לצבא) מרשה לעצמו דווקא בסיטואציה זו להוציא כלפי חוץ את חריגותו בהתעסקות בתכשיטים ובטבעתה של נדיה. כל האמת יוצאת החוצה ולכן כעת גם הוא יכול להרגיש בנוח עם חריגותו. אילן גר עם הסבתא במערכת יחסים סימיוטית ועל סף "זוגית" כחלק מההכחשה המשפחתית. עניין חוסר גיוסו לצבא גם מצון מפורשות כסיבת התנכרותו של מתי אליו. למעשה, כל אחד מבין בני המשפחה, אם רואים אותו כפרט, הוא חריג.

מתי, הגברי יותר, המציאותי, ששירת בצבא, בעל עבודה מסודרת בבזק- גם הוא מתפרק אל מול חוסר התקשורת של כלתו איתו. העובדה שהוא מסלק את כל הנוכחים ורוצה להישאר לבד מול הדלת מדגישה עוד יותר את תסכולו וחוסר יכולתו לעמוד באמת מול רגשותיה העמוקים של ארוסתו. אולי גם הוא ראה בה "מוצר" ולא אדם בפני עצמו. הוא נאלץ להתמודד עם צד במרגי שהוא לא מכיר ורק הסיטואציה המשברית מאלצת אותו להכיר אותה באמת- מתי בני אדם שמים לב לקרובים אליהם אם לא כאשר הם חודלים למלא את הפונקציות שלהם עבורם?

רמזים מטרימים שהיו למשבר ומתי הכחיש אותם:

1. נעלי הכלה שלא התאימו למרגי והתעקשה בכוח לנעול (בשלב יותר מאוחר מתברר שהתחתנה כי לרצות את אמה הסובלת).
2. קריסתה על אחד מספסלי הרחוב
3. היא שכחה את הפלסטרים באחד מבתי המרקחת- אין מרפא ל"פצע" שמתי צריך היה לזהות לפני המשבר. לאחר מכן הוויכוח האם לחזור לבית המרקחת הקודם או ללכת לאחד חדש.
4. הגלידה שמרגי התלהבה ממראה החיצוני אבל לא מטעמה- היא אינה מתחברת פנימית לאקט הנישואים ואולי גם לא למתי
5. הדגשתה כי היא מאוד אוהבת לנסוע במונית במקום להצטער על כך שלא נסעו במכונית של מתי שהייתה במוסך- היא לא סומכת על מתי שיוכל "לנהוג" בזוגיות שלהם.
6. ראייתה של מרגי את החור בגרבו של מתי- ראייתה לעומק של חולשותיו שברגע האמת היא לא מוכנה לקבל אותן ומבינה כי לא הוגן לצפות ממנו להכיל את חולשותיה שלה.
7. מסתבר שצפו כמה קונפליקטים באותה "נסיעת קניות" סמוך לחתונה- הוא לא התלהב מהנעליים שמרגי רצתה שיקנה וגם התאכזב קשות שיצא מהחנות בכעס והיא לא יצאה אחריו לנחם אותו. כשכן יצאה הציעה שילכו לראות "הארי פוטר"- אולי הוא יעשה "קסם" ויעלים את כל הספקות הקשים בנוגע לעתיד הקשר. מרגי, למרות הקשר שלה איתו, כנראה מבינה רגע לפני הנישואים שהיא לא באמת צריכה או רוצה את הקשר הזה מפני שהיא כופה את זה על עצמה, אולי מתוך מחויבות לאמה האלמנה והשכולה (הבת הנעדרת נטלי). מרגי, שגם לה יש ספקות, הצליחה לקלוט את חוסר ההחלטיות של מתי שהחלישה את סמני הרצון האחרונים שנתרו לה לגבי הקשר.
- יום למחרת הוא קנה את הנעליים בכל זאת (למרות שלא רצה) כמו אולי את הנישואים.
8. הוא קורא לה "ילדותית" בכל פעם שלא מצליח להבין אותה- אולי מה שהיא צריכה והוא לא מסוגל לתת זה אותה "אבהות". הוא בעצמו ילד חסר אונים ב"תחפושת" של אדם בוגר וייתכן שזה מה שגרם לה לרצות לצאת מהקשר.

מתי סופר את האריחים באמבטיה אבל למעשה עושה חשבון נפש בנוגע לאדם שהכי קרוב אליו. הוא חושב לעצמו למי הוא צריך לבשר קודם את הודעת ביטול החתונה- מן הסתם להוריו- אולי בגלל המחויבות שלו אליהם בהקשר של החתונה? אולי אותה מחויבות נובעת משחזור היחסים המעוותים שלהם. מתי מדבר אל מרגי כאילו עד רגע זה לא היה באמת דיבור אמיתי ויש בכך ביקורת שגם עם בן הזוג הכי קרוב לא מדברים באמת. פעם נוספת, במקום לנסות להבין את עולמה הפנימי הוא נפל למלכודת ההתרכזות בעצמו.

מתברר כי בערב לפני הם ראו יחד סרט על לאה גולדברג והוא אמר שאם היה מכיר אותה הוא היה מצליח להוציא אותה מהחיים הקשים שכל הגברים בחייה גרמו לה. את אותה אהבה ותשומת לב שלאה גולדברג הייתה צריכה גם מרגי הייתה צריכה והיא מבינה כי לא תקבל את זה ממתי, למעט בהכרזות אל מול דמות בטלוויזיה. במקום לנסות ולחשוב מחוץ לעצמו הוא ממשיך לדבר אל מרגי בתוקפנות שדומה לתוקפנותה של נדיה. לא החתן וגם לא האמא מסוגלים לראות לעומק את מרגי, ברגע שהיא לא ממלאת את התפקיד שמצופה ממנה. הוא מדבר אליה בחוסר רגישות שנובעת מחוסר אונים. הוא נועץ את ציפוריו בפריחה האדומה שהופיעה על ברכו כמוטונימיה להתמודדות בפעם הראשונה עם השריטה שלו ושל מרגי.

צלצול פעמון הדלת בקולות של שדה תעופה הוא אירוני ומוטונימי ל"חוסר התעופה" של המשפחה המרוסקת-שכאמור כל "תעופתה" הייתה בנויה על הרושם שתותיר החתונה.

הוריו של מתי נכנסים ושתי האמהות שבושטן עומדת לצאת לעיני כל שומעות ביחד בדממה וחוסר אונים את קולות החלפת בלוני הגז מתחת לבניין. גם זה אירוני מכיוון שהמשפחה לא יכולה לשלוט בסכנה המתפרצת בחייהם בצורה פשוטה כמו החלפת בלוני גז. פנינית היא האם ה"מושלמת" ורודפת השליטה והכוח ואריה חסר אונים מול הסיטואציה ומסתבר כי זה לא משבר המשפחתי הראשון (נוסף על זה שיש לו עם אחיו של ירושת האם).

פנינית היא סגנית מנהל אגף בביטוח לאומי- היא יכולה לנהל ולהפעיל אנשים, היא יכולה להזיז ולשחק בקופסת גפרורים אבל היא לא יכולה לשלוט על האושר של בנה. גם אריה, פנסינר של חברת החשמל, חסר אונים אל מול משבר ביטול הנישואים, המשקף לו את יחסיו הזוגיים המעוותים שלו מול אשתו השתלטנית שתופסת את עצמה כמושלמת. בשלב מסוים בסיפור הוא גם מציין באופן מפורש שלא רצה להתחתן איתה.

נדיה מוציאה את תסכולה על אילן שסיפר לאריה ופנינית על המשבר. נדיה צובטת אותו באלימות כי בתור החוליה החלשה במשפחה הוא פעמים רבות משמש כ"שק חבטות" של אותם "חזקים" או "מושלמים", הוא בחריגותו מפריע להם בהצגתם הקיומית. כולם מתרכזים בכתם הקולה שאריה שפך- כתם שקל לנקות אותו בהשוואה לכתם המשפחתי שנחשף לאטו.

פנינית שואלת את נדיה אם יש לה "רב-מגבת" ובכך עוקצת אותה על מוגבלותה (אולי גם מאשימה אותה במעשה של בתה). היא פותחת בחיטוט לא מנומס במטבח ובזדקת את כליה של נדיה- המוטונימיים ליכולות שלה לפתור את המשבר שפנינית עצמה לא יודעת איך להתמודד איתו. אולי שנאתה הברורה של פנינית לנדיה חלחלה והשפיעה על מתי ביחסו אל מרגי. אולי היה יותר מחויב לפנינית מאשר למרגי עצמה.

הוא רצה "לחנוק את אמו"- היו לה "דמעות" יהלום בעגיליה במקום דמעות אמיתיות (רגישות אמיתית) שבכל פעם שהופיעו תירצה אותם באלרגיה. בדומה לכך אולי הוא לא ידע להזדהות עם כאבה של מרגי. פנינית צבועה לא רק עם בנה אלא גם עם נדיה. היא "מנחמת" אותה בחיבוק שמעניק לה סיפוק מתחושת הכוח על "החלש", בדיוק כמו ביחסיה השתלטניים עם מתי ואריה. אילן, לעומת זאת, רואה מחזה זה ומכיר בצביעות, הוא רואה לעומק את התעלמותן מרגשותיהן אחת של השנייה, דווקא בתור אחד שנאמן לעצמו ולאמת שלו.

ההורים בסיטואציה למעשה נחשפים במערומייהם לאט לאט בידי ילדיהם. אריה נראה אומלל וחוסר אונים בעיני מתי- לא רק בגלל עבודתו אלא גם בגלל יחסה של פנינית אליו.

מתי היה צריך להסתיר מאמו את אתר הצילומים לחתונה- גן לוינסקי בתל אביב עם הפליטים המסכנים והחריגים- איתם מזדהים מתי ומרגי שהם גם חריגים, מסכנים, קורבנות של משפחותיהם, וגם אריה שמתלהב מהרעיון.

הרגש היחיד שמרגישה נדיה הוא פחד מתשלום הכספים (שאינן לה) לפנינית והבושה מול האורחים הצפויים בחתונה.

גם הרגש היחיד שפנינה מרגישה הוא כעס כלפי בנה על כך שכעת הם, ההורים, צריכים לשלם את הוצאות החתונה.

לאחר הפעם הראשונה שמתי מכנה את מרגי "מרגלית" הוא מפתח את אותה מודעות שמרגי לא חשבה שיש בו, הוא לראשונה מצליח לראות אותה כאדם בפני עצמו. הוא מבין כי היא אכן יקרה (מרגלית) ויפה שלא ידע כיצד לנהוג בה. רק בסוף רצף הזכרונות שלו לגביה הוא נזכר בה ערומה- הדבר מעלה את השאלה האם עד היום לא ראה אותה כשלעצמה וללא כיסויים?

מתי, אותו "ילד" חסר אוניו המכונה "מתילה" ע"י אמו לא יכול להיות מתקן הטראומות של מרגי ולא יכול היה להכיל אותן: מות האב, העדרות האחות, הפערים בינה לבין האם, מצב כלכלי ירוד שנרמז עליו כמה פעמים. למעשה, גם הוא, עם כל העוצמה של הוריו, "יתום" כמו מרגי (אמא שלה מכנה אחת משמלותיה "שמלת בית יתומות") אפילו כששני הוריו בין החיים.

פנינת מציעה להביא פסיכיאטרית שמומחית למצב, נדיה מציעה לתת לה כדור הרגעה (מרגי חושפת בחולשתה שלה את חולשתה של נדיה ויש לה רגשי נחיתות מול משפחת החתן).

מרגי מוציאה שיר דרך חריץ הדלת ונדיה קוראת אותו בצורה לא נכונה ובגלל שזה כתב ידה של מרגי חושבת שהיא כתבה אותו. פנינת ואריה הוגים נכון את שם המשוררת (לאה גולדברג) אבל נוהגים באותה בורות כלפי עולמה הפנימי של מרגי. את השיר הנקרא "משירי הבת האובדת" נדיה מפרשת לא נכון וחושבת שזה שיר המדבר על נטלי ולא מבינה שלמעשה גם מרגי אובדת בתוך משפחתה. בתור עוד תגובה מעוותת על השיר היא חושפת כי אכן מרגי עבדה מגיל 14, ובכך מעידה על ילדות קשה של מרגי ואולי בכך מנסה לעקוץ את מתי שהוא בן של "עשירים".

התרחשויות אלו מדגישות את אטימותם של ההורים.

הפסיכיאטרית מגיעה. מתי אומר לה שמרגי זה קיצור למרגלית- אף אחד לא ראה את היופי והייחוד של אבן המרגלית, גם לא הוא. נדיה מבקשת מהפסיכיאטרית לכתוב שמרגי עצובה אבל בנוסף לכך גם לא יודעת כמעט כלום על בתה, גם לא מה היא לומדת באוניברסיטה. הדבר משמש את פנינת לעוד "עקיצה" והיא מציינת שמתי לומד "בהצטיינות" אבל גם היא לא יודעת מה הוא לומד- היא רוצה לנפנף בהצלחתו כהצלחתה. נדיה מתגאה בפני הפסיכיאטרית שהיא הולכת לנצל את קשריה בביטוח לאומי כדי להכיר במשפחה כנפגעי טרור למרות שלא צוין בשום מקום שנטלי נחטפה ע"י גורמים עוינים. גם מרגי, שנמצאת בגופה שם, הלכה לאיבוד כי אף אחד לא מצליח באמת לראות אותה. גם השאלות של הפסיכיאטרית שאמורה להיות "נציגת המדע" מגוחכות וחושפות כי גם היא חסרת תשבות. תשובותיה של מרגי מביאות את מתי לחוסר אוניו ואף אלימות מרוב תסכול כי הוא אינו מבין את אותו "קול" חדש שיוצא מהחדר, קול שטרם נשמע ממרגי עד היום.

במקום להודות בכך שלא מכיר אותה הוא מתלהם עוד יותר וצועק.

נשמע קול של מעין תינוק בוכה מהחדר והפסיכיאטרית מסבירה לנדיה שזו כנראה הייתה בובה- מרגי היא אכן "בובה" של אמה, תינוקת חסרת אוניו שאף אחד לא ראה בה כאדם בפני עצמו, לא במקרה ההשערה היא שזו הבובה של נטלי שאיתה מרגי מזדהה. מרגי היא אובדת כמו אחותה כמו גם שאר הדמויות- כולם מתגלים כילדים אבודים של החיים.

הפתרון שאילן מציע (להזמין מנוף של מכבי אש) מתקבל למורת רוחו של אילן. בסוף מגיעה מכונית מנוף של חברת החשמל הפלסטינית שאריה מארגן בעזרת חבר. מתברר כי דווקא אותם "חריגים" ו"לא רצויים", אריה ואילן, עם החבר הפלסטיני הם אלה שיודעים איך להגיע אל מרגי.

זה מה שהיא הייתה צריכה ממתי וראתה כי אינו יכול לספק לה- חשיבה יצירתית ורגישות. הפסיכיאטרית אומרת שמרגי מאוד מיוחדת והדבר גורם לפנינית להוציא את כל חוסר הרגישות, ההתנשאות, הבז והרוע שלה כלפי מרגי שחלק מהם מן הסתם גם נדבק במתי. פנינית מלגלגת על היותה של מרגי "כל כך מיוחדת" ולמעשה מעבירה את המסר שבדיוק בגללו מרגי עשתה את מה שעשתה- בגלל חוסר הלגיטימיות להיות מיוחדת, להיות אדם ולא פונקציה, במשפחה שלה ועם בן זוגה שלא מבין מה היא באה לומר לו.

במקום נחמה והזדהות מהשכן (כחלק מהתקהלות השכנים ליד המנוף) היא מקבלת ממנו האשמה ותלונה שהביאו ערבים לחילוץ. השכן משתמש בסיטואציה כדי להציג את אשליית כוחו. יש בכך ביקורת למעשה על כל אדם שמחפש הזדמנות להראות חזק ליד חלשים למרות שכולם בעצם חלשים. בשלב זה פנינית מחבקת את נדיה כי מפחדת מדבריה לשכן שעלולים לסכן את דמותה ודמות משפחתה.

מי שמרגיע את הלחצים של הפסיכיאטרית שמפחדת לעלות במנוף הוא פעם נוספת אילן ה"חריג". הפסיכיאטרית אומרת לו שהיא צריכה לעלות לבד וכי לאף אחד אסור להיות נוכח בשיחה שלה עם מרגי, ואילן מצדו טוען שהוא "אף אחד"- במשפטו הוא חושף כאב אדיר של עוד בן משפחה שאף אחד לא רואה אותו כחלק מהעיוות המשפחתי המתואר ביצירה.

המנוף מפספס את חלון חדרה של מרגי, רק עצתו של אילן להקיש בעזרת נעלה של הפסיכיאטרית על החלון עוזר- הכוונה היא שהפסיכיאטרית תרד מהדימוי "הגבוה" שלה ותדבר עם מרגי בלי נעליים. רק רעיון זה עובד וגורם למרגי להוציא בריסטול שעליו כתוב "סליחה".

מכת המרפק שמקבל אריה מפנינית (כאשר הוא דואג שמרגי לא תשבור את זכויות החלון) וצרחותיו של מתי על עדנאן (שאומר למשטרה שהוא עשה טובה למשפחה) מראים שהם: אריה, עדנאן, אילן הם בדיוק איתם "חריגים", מנודים שאיש לא מקשיב להם ואין להם מקום במשפחה הישראלית ואולי בכלל לא בחברה הישראלית.

עצוב לראות כי רק עכשיו, אחרי המשבר, מתי יכול באמת לראות את מרגי ולהודות ביחסו המעוות אליה. מתי, בפרץ של חרטה, קורא לסבתונה את השיר שמרגי הוציאה דרך חריץ הדלת- שיר המבטא בצורה עמוקה את כאבה של מרגי. סבתונה, למרות שהיא מעט מטושטשת, מבינה את הכאב שעולה מן המילים ו"נוזפת" בו על כך שלא ביקש ממרגי סליחה בפרץ פשטות ילדותית שיש בה כל כך הרבה אמת וכוח. הוא מבטיח שיגיד סליחה וכאן נחשפת כמה אמת יש בגישה של סבתונה, שהיא אמנם סנילית, אבל גישה היא בדיוק הגישה שמתי היה זקוק לה ביחסיו עם מרגי, אותה זווית ראייה אחרת. כתוצאה מכך מתעוררים אצלו רגשות חמלה וצער גם כלפי אנשים אחרים- אמו, עדנאן...

אולי כחלק מהשינויים שעוברות הדמויות- התרככות, התקרבות, הורדת המסכות, ראיית האחר- מי שנבחר לייצג את המשפחה באולם במעמד הקשה הוא לא אחר מאשר אילן שהתגלה כגיבור האמיתי בכל הפרשה- הוא זה שהעלה את רעיון המנוף, הרגיע את הפסיכיאטרית והנחה אותה, במשך כל המשבר הרגיע את סבתונה, וכעת הוא נבחר לייצג את המשפחה באולם במדי החיילת של מרגי. בכך הוא נותן דרור לשונותו וחריגותו. אפילו פנינית הביקורתית מאפשרת את ההופעה של אילן ומצדיקה אותו.

מתגלה כעת הסיבה האמיתית לשכנועה של פנינית את אריה לפתור את המשבר עם אחיו- היה דרוש כסף לשלם על האולם. מתי מציע לשלם ופנינית מלגלגת עליו ומסרבת לקבל את ההצעה המתחשבת.

"אני פוחדת לומר מה שבליבי, שלא תקשה ליבך ותהיה עקשן כלפי. אפילו אם אסתיר ממך, עיני תביש אותי ותגלה את אהבתי..."- אלו המילים שחותמות את הספר מפי סבתונה ומילים אלו מעבירות את המסר של היצירה: צריך להיות אמיתיים עם בני המשפחה ולא לראות בהם פונקציות בלבד, זה הסיכוי היחיד לתקשורת איתם בלי קשר לכך שיש אהבה ביניכם. יחד עם זאת, השאלה לגבי האם דבר זה אפשרי נשאר פתוחה, כמו חוסר הוודאות

לגבי העתיד לאחר שמפתח דלת החדר שבו שהתה מרגי מסובב פעמיים. בכך נפתחות אין סוף אפשרויות לגבי מה שעתיד להתרחש בין הדמויות שהיצירה עסקה בהן.

אמצעים אומנותיים:

מוטיבים- מוטיב הילדות:

כחלק מתחושת חוסר האונים להתמודד עם השאלות הקשות שמעורר המשבר המתואר ביצירה, כל המבוגרים בה מתוארים כילדים אבודים: סבתא היושבת בכיסא כמו בגן הילדים, היא מוצצת סוכריה ואומרת למתי להגיד סליחה למרגי.

נדיה מנגבת את עיניה בשולי שמלתה, מלפפת חתיכת בד כמו פעוט שמשחק בה ומחביאה ממתקים מתחת למיטתה.

מרגי מציעה למתי ללכת לראות "הארי פוטר" כדי להירגע, משמיעה קולות של בובת תינוק ומנקה את נעליה בשמלתה. כמובן היא אומרת שהיא "לא מתחתנת, לא מתחתנת, לא מתחתנת". פנינה משחקת בגפרורים ויש לה מבט של ילדה נעלבת. שפתיו של אריה מתוארות כשפתי תינוק שותה חלב כשהוא מודד לחץ דם. מתי יושב על הרצפה סמוך לדלת החדר. עדנאן לובש חולצה עם כיתוב של קייטנת ילדים.

מדרשי שם-

מרגי- קיצור למרגלית, אבן יקרה, אף אחד לא ידע להתייחס אליה כך כי במשפחה לא רואים את ייחודו ויפיו של הפרט ומתייחסים אליו כפונקציה בלבד.

פנינית- חושבת את עצמה למושלמת ומיוחדת כפנינה ולכן גם מצאה לעצמה גלגול מיוחד של השם. אריה- מלך החיות אבל בפועל עבד של אשתו, ילד חסר אונים ומכונה "אריקולה". אילן- הנשי, החלש, החריג, שמייצג את החריגות והחולשות של כולם, אילן הוא סמל לאדם. סבתונה- האישה הכי בוגרת בגיל שמתנהגת כמו ילדה.

עדנאן- שם של דמות מיתולוגית ערבית. הוא היה שונה מסביבתו. שוב הסיכוי היחיד לתקשורת הוא ע"י קבלת השונה והכרה בו.

יוליה (פסיכיאטרית)- בתו של זאוס, אבי האלים. היא נציגת המדע. חסרת אונים וכלים להתמודד עם המשבר. נטלי- היא מייצגת את הנטל הנוראי שרובץ על המשפחה כמו קשיים אחרים שאף אחד לא מתמודד איתם, מה שאולי יצר את המשבר של נטלי, שמשקף את משבר המשפחה. נדיה- תקווה. כמובן ששם זה מציג באופן אירוני את מציאות חייב של נדיה. היא אלמנה עם בת אובדת ובת שמבטלת את חתונתה. היא לא יכולה לתת שום תקווה לעצמה או לבתה.

אנלוגיות-

ניגודית- משלימה בין פנינית לנדיה: לכאורה פנינית יותר מוצלחת ועשירה אבל בעצם אומללה וחסרת אונים בדיוק כמו נדיה. שתיהן לוקות בעיוותים כאמהות.

משלימה בין אריה לאילן- שני הגברים הנשיים, המושפלים. ברגע האמת התגלו כאקטיביים והציגו חשיבה שונה שבני המשפחה זקוקים לה כדי לבנות יחסי אמת.

ניגודית – משלימה בין מרגי למתי: שניהם מרקע חברתי וכלכלי שונה ונבדלים אחד מהשני בתכונות האופי, אבל דומים בהיותם ילדים אבודים במשפחותיהם שלא תופסות אותם כפרטים ולא מנהלות איתם יחסי אמת ושוויון.